

Dit artikel verscheen in verkorte vorm in "Liechtenstein - Mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging van Postzegelverzamelaars van het Vorstendom Liechtenstein, nr. 194 / juni 2025.

Auteur: René de Winter.

Copyright © NVPVL, Leidschendam 2026. Overname alleen met schriftelijke toestemming van de NVPVL. Adres: zie website www.nvpvl.nl

Dialecten in LIECHTENSTEIN

Digitale
editie 2026

NEDERLANDSE VERENIGING VAN
POSTZEGELVERZAMELAARS VAN HET
VORSTENDOM LIECHTENSTEIN

Wia ma bi üs red (Zoals men bij ons praat...)

Het komt niet vaak voor dat taal op postzegels wordt afgebeeld, terwijl we taal natuurlijk elke dag bij voortdurende gebruiken. De laatste jaren hebben verschillende postdiensten postzegels uitgegeven waarop woorden en begrippen worden geïllustreerd, vooral in het geval van minder frequent gebruikte talen. Liechtenstein eert zijn eigen drie van elkaar te onderscheiden dialectgroepen met drie postzegels die op 2 juni 2025 verschenen.

Wia ma red

Wie in naslagwerken of het internet opzoekt welke taal er in Liechtenstein wordt gesproken en gebruikt, krijgt vaak het antwoord "Duits". Dat klopt officieel wel, want in de Grondwet van 1921 wordt het Duits als officiële door de overheid gebruikte taal genoemd. Echter in de dagelijkse praktijk is de omgangstaal een afgeleide daarvan, namelijk het Liechtensteinese dialect. Dat houdt dus in dat men in Liechtenstein Hoogduits schrijft, maar dialect spreekt. Men noemt dit wel met een wetenschappelijke term "mediale diglossia". Het dialect wordt door alle lagen van de bevolking en in vrijwel alle omstandigheden gebruikt, zodat het de status van een taal nadert. In Luxemburg is zo in 1984 het dialect tot landstaal verklaart, naast het Frans en Duits. In Zwitserland wordt in het Duitssprekende deel ook dialect gesproken, in tal van lokale varianten, maar ook daar is de tendens tot standaardisering merkbaar. In Liechtenstein wordt Hoogduits op scholen onderwezen en in de kerken en rechtszalen gebezigd.

"Liechtensteinisch" is een verzamelbegrip voor alle in Liechtenstein gesproken dialecten, die verwant zijn aan de dialecten die in Zwitserland en Vorarlberg worden gebruikt. Vanouds kent elke Liechtensteinese gemeenten zo zijn eigen dialect, dat uiteraard overeenkomsten maar ook verschillen met de dialecten elders vertoont. Voor buitenstaanders is het dialect vaak moeilijk te leren en zelfs na vele jaren in Liechtenstein woonachtig te zijn geweest, krijgt een niet-Liechtensteiner het lokale dialect maar moeilijk onder de knie. Het Hoogduits is vaak gemakkelijker aan te leren. Het begint meestal eerst met het verstaan en dan pas volgt het actieve gebruik. Maar er zijn zoveel bijzondere woorden en uitdrukkingen dat ze soms zelfs voor inwoners met vele generaties Liechtensteinese voorvaders een (klein) mysterie zijn! Onder invloed van het Engels beginnen ook de dialecten zich aan te passen en te veranderen. Woorden worden geboren en verdwijnen weer of veranderen van betekenis. Dat is altijd zo geweest. Zo dateren tal van woorden uit de tijd dat men in de "betere kringen" Frans sprak. De laatste jaren zorgen de hoofdzakelijk Engelstalige

Veel landen hebben voorbeelden uit een of meer van de talen die binnen hun grenzen worden gesproken afgebeeld op postzegels.

Het woord "wij" in de drie Liechtensteinese hoofd dialecten.

miar

wiar

müar

Oberland

Triesenberg

Unterland

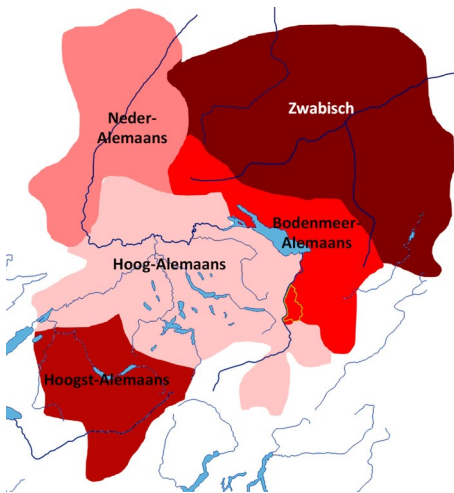

techniek en internationale media voor belangrijke nieuwe begrippen. Vooral de jeugd neemt dergelijke woorden gemakkelijk in zijn dialectwoordenschat op.

Waar komen de Liechtensteinse dialecten vandaan?

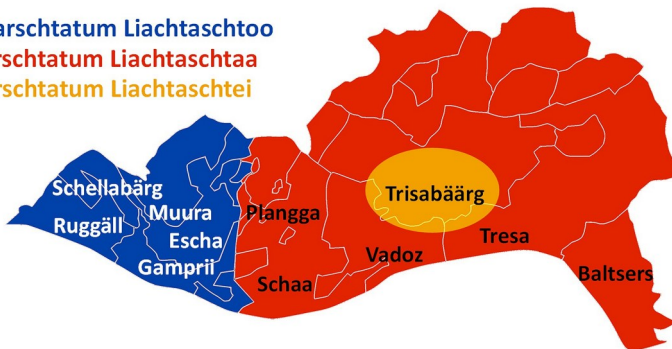
Voor de komst van de Romeinen spraken de bewoners van wat nu Liechtenstein is vermoedelijk een Rätisch dialect, dat afstamt van het Keltisch. Zeker is dat weliswaar niet want er zijn geen bronnen bewaard gebleven, maar de thans nog bestaande plaatsnamen (zoals in Liechtenstein Benders, Mäls en Nendeln) duiden op Keltische herkomst. Met de komst van de Romeinen in 15 na Christus werd het volkslatijn als taal geïntroduceerd, naast de bestaande dialecten. Het Latijn werd langzaam omgevormd tot een eigen omgangstaal, wel met "Alpenromaans" aangeduid. Daarin werden de bestaande lokale dialecten opgenomen, die sterke invloed hadden op woordenschat, grammatica en uitspraak. Uiteindelijk ontstond daaruit het nog in Graubünden gebruikte Rätoromaans, Zwitserlands vierde erkende landstaal.

De Alemannen uit Zuid-Duitsland (hun naam is nog steeds in bijv. de Franse naam voor Duitsland terug te vinden "Allemagne"), een verzamelnaam voor verschillende Germaanse stammen, zorgden voor germanisering van het gebied nadat de Romeinen zich na de ineenstorting van het Romeinse Rijk terugtrokken naar het zuiden. De Alemanische taal begon pas in de 8e of 9e eeuw dominant te worden in het zuidelijke deel van de vroegere Romeinse provincies Rätie, waartoe ook het gebied van het huidige vorstendom behoorde. Tot die tijd bleven de zuidelijke delen hun traditionele dialecten

(en gebruiken en tradities) trouw, terwijl de Alemannen hun taal ten noorden van wat de Hirschensprung (ca. 10 kilometer ten noorden van Liechtenstein gelegen) wordt genoemd, gebruikten. Door de politieke veranderingen in de 9e eeuw begon het Duits steeds belangrijker te worden. Het handelsverkeer en de voortdurende migratiestromen lagen ten grondslag aan dit proces. Was het Rätisch in de 9e eeuw nog de belangrijkste

Füarschtatum Liachtaschtoo
 Förschtatum Liachtaschtaa
 Fürschtatum Liachtaschtei

De drie hoofdlecten: Unterland (blauw), Oberland (rood) en Triesenberg (oranje). Zo zouden de plaatsnamen op de landkaart van Liechtenstein eruitzien als ze in dialect worden geschreven.

Duits (Hoogduits) is de officiële taal van het vorstendom Liechtenstein, dat op scholen wordt onderwezen en door de overheid, in de rechtspraak en het kerkelijk leven wordt gebruikt.

Rat für deutsche Rechtschreibung is een supranationaal instituut dat sinds december 2004 de opdracht heeft om de regelgeving voor de spelling en het gebruik van de standaard-Duitse taal te reguleren. De Raad werd opgericht door Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland, Zuid-Tirol, Liechtenstein en de Duitstalige gemeenschap van België. Luxemburg is geen lid, maar is met een waarnemer vertegenwoordigd. De Raad telt 41 leden, waarvan één uit Liechtenstein en is gevestigd in Mannheim. De door de Raad uitgegeven richtlijnen zijn bindend voor alle deelnemende landen.

taal, naast het oprukkende Duits, tegen het einde van de 13e eeuw had het Duits duidelijk gewonnen. Toch is een volledige verdringing nooit gelukt, want de thans nog gesproken dialecten vertonen nog steeds veel invloeden van eerdere talen.

Drie groepen dialecten

Binnen Liechtenstein zijn de dorpsdialecten in het Unterland en het Oberland duidelijk van elkaar te onderscheiden. De twee groepen hebben hun oorsprong in de eeuwenoude politieke verdeling: de heerlijkheid Schellenberg en het graafschap Vaduz, die beide, zoals bekend pas in 1719 tot één politieke entiteit werden samengevoegd. De grens tussen beide landsdelen wordt gevormd door de Scheidgraben, een riviertje dat al eeuwenoud is. Nog steeds is de indeling in Oberland en Unterland voor de inwoners van essentieel en vormen ze onderdeel van hun identiteit. Liechtensteiners die elkaar ontmoeten "horen" meteen of iemand uit het Ober- of het Unterland komt. Grappen over iemand zijn vaak direct af te leiden van iemands herkomst. Zo noemen inwoners van het Oberland hun medeburgers in het Unterland wel "Tschügger", een scheldnaam. "Tschugga" betekent in het dialect van de Walsers "berg", zodat men vermoedt dat het woord werd gebruikt om de inwoners van Schellenberg aan te duiden. Tegenwoordig wordt de naam door de Unterlanders als geuzennaam gebruikt. Zo is er een biermerk Tschügger dat in Schellenberg wordt gebrouwen. Overigens zijn de begrippen Oberland en Unterland niet eens zo oud. Ze kwamen pas in de tweede helft van de 19e eeuw in gebruik. In vroegere tijden sprak men wel van de "beneden" en

“boven” landstreek, die elk een eigen rechtsdistrict vormden en elk een eigen landsbestuurder hadden, de Landammann. De dialecten van het Liechtensteinse Rijndal die per dorp lichte verschillen te horen geven, behoren tot de zgn. Nederalemannisch/ Bodenmeer-Alemannische dialecten, die als typisch kenmerk de “k” gebruiken, terwijl de Hoogalemannische dialecten, waartoe het Zwitsersduits behoort, de “harde g” gebruiken (*Kind* versus *Chind* [spreek uit: giend], voor “kind”).

De dialecten die in het Unterland gesproken worden, vertonen duidelijk overeenkomsten met de dialecten van het naburige Vorarlberg. Zelfs binnen zo’n klein gebied zijn er nog verschillen vast te stellen tussen de dorpsdialecten van Gamprin, Ruggell en Schellenberg enerzijds en die van Eschen en Mauren anderzijds. Lange tijd was Feldkirch typisch de stad waarop de Unterlanders waren georiënteerd, terwijl het dialect van de Oberlanders meer neigen naar de dialecten die aan de Zwitserse kant van de Rijn worden gesproken. Het Balzner dialect neemt een uitzonderingspositie in. In de zuidelijkste gemeente van het vorstendom vertoont het gesproken Liechtensteins overeenkomsten met de dialecten die ten zuiden van de grens, in Graubünden, en westelijk in Sargans worden gesproken.

Liechtenstein kent nog een derde dialect. Het dialect dat in Triesenberg wordt gesproken wijkt af van de andere dialecten in het dal. De taal werd rond 1280 “meegebracht” door de Walsers die uit het westen van Zwitserland massaal oostwaarts trokken en zich op een aantal plaatsen in Liechtenstein en Oostenrijk hebben gevestigd. Het Triesenbergse dialect behoort tot de Hoogstalemannische dialecten, dat wil zeggen tot het Alemannisch dat zich het meest zuidelijk heeft kunnen verbreiden. Dat het Triesenbergs zich zoveel eeuwen heeft weten te handhaven, hangt natuurlijk samen met het feit dat de verkeersmogelijkheden tot in de jaren ’50 van de vorige eeuw beperkt waren en het een hele toer was om als bergbewoners naar het dal te reizen. Zo’n reis ging te voet of te paard en nam vele uren in beslag. Uiteraard heeft het Triesenbergse dialect de laatste decennia wel te maken gekregen met volop invloeden van buitenaf. Sterk toegenomen mobiliteit van de bevolking, handel en bedrijvigheid (toerisme!), de media en intensief verkeer met de omliggende gemeenten (denk aan schoolbezoek, evenementen in het dal e.d.) hebben ervoor gezorgd dat de sprekers van het Triesenbergs hun gesproken taal zien veranderen.

Spelling, grammatica en woordenschat

Omdat de Liechtensteinse dialecten geen standaard kennen, bestaan er geen regels voor de **SPELLING** van de verschillende varianten. Boeken en artikelen die in dialect worden gepubliceerd, gebruiken meestal hun eigen spelling. “Geschrieben wird, wie der Schnabel gewachsen ist”, zegt men wel in het Duits.

Voor de Liechtensteinse dialecten is nog geen gemeenschappelijke **GRAMMATICA** uitgewerkt, zoals die wel voor verschillende Zwitserse dialecten bestaan. De grote variëteit die op 160 km² bestaan, speelt daarbij natuurlijk een belangrijke rol. Wel zijn er door wetenschappers diverse pogingen gedaan, maar die zijn zeker niet voldoende om een diepgaande grammatica te publiceren.

De **WOORDENSCHAT** van het dialect telt nog tal van woorden die hun oorsprong in het Retoromaans verraden. Niet alleen plaatsnamen, maar ook namen voor dieren en planten hebben vaak een oude oorsprong. Daarnaast zijn er woorden die alleen lokaal worden gebruikt. Dan gaat het vaak om woorden die al eeuwenoud bij het dagelijks leven horen. Door de media (waar onder de Zwitserse televisie) en het bezoek van Liechtensteiners aan Zwitserse scho-

len en universiteiten komen regelmatig nieuwe dialectwoorden de taal binnen. Veel dialectwoorden in het Zwitsersduits hebben ook hun weg gevonden naar Liechtenstein. Een Liechtensteins-Duits woordenboek moet ooit nog eens worden samengesteld.

De laatste jaren verschijnen er steeds meer **BOEKEN EN TAALGIDSEN** in het Liechtensteinse dialect. Op landelijk gebied is er “Hoi! Ein Bildwörterbuch der Liechtensteiner Sprache” (2e dr. 2015), een speels beeldwoordenboekje met veel gebruikte dialectwoorden. Zo kent Balzers zijn “Baalzner Dütsch” (2 delen, 2018 en 2021), Vaduz zijn “Vadoznerisch, ein Sprachbegleiter mit Dialekt-Wörterbuch” (2023), Triesenberg zijn “Triesenberger Wörterammlung” (2009) en Eschen zijn “Eschner Dialektwörter und Geschichten” (2024). Ook in andere gemeenten zijn initiatieven om het lokale dialect in schrijftaal om te zetten.

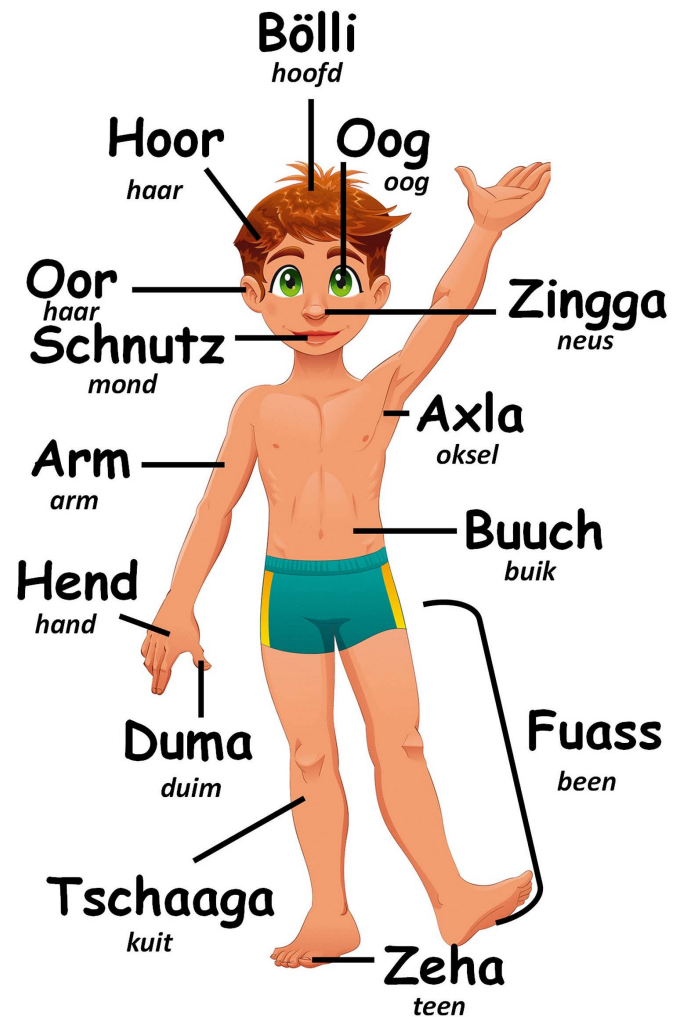
Bij de beschrijving van talen worden ook vaak landkaarten gebruikt omdat daarmee vrij nauwkeurig de begrenzing van bepaald woordgebruik kan worden geïllustreerd. De Liechtensteiner Kevin Negele, student aan de Universiteit van Bern, is bezig een **DIALECTATLAS** voor Liechtenstein te ontwikkelen. De “Vorarlberger Sprachatlas” die in 1960 verscheen laat weliswaar ook op kaarten zien hoe bepaalde dialectwoorden en -uitdrukkingen geografisch zijn verspreid, maar Negele baseert zich op het taalgebruik anno 2025. Bij zijn onderzoek vond hij dat bepaalde dialectuitdrukkingen uit de jaren ‘50 van de 20e eeuw al volop zijn vervangen door nieuwe.

In ieder geval is de populaire Liechtensteinse begroeting, “Hoi!” ook zonder vertaling te begrijpen!

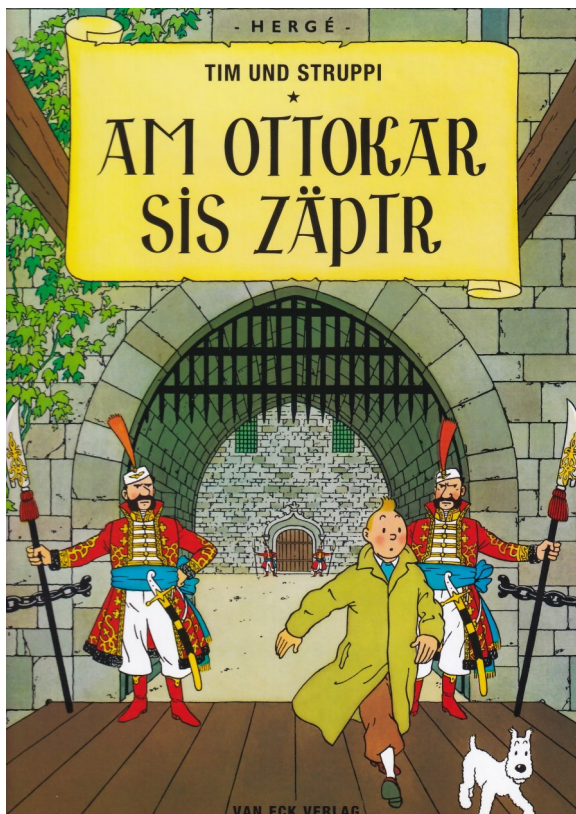

Literatuur

- Am Rhii : Mundarttexte aus Vorarlberg, Liechtenstein und der rhein-nahen Ostschweiz / herausg. von Roman Banzer. Rheintalische Grenzgemeinschaft, 1996. 3 delen
- Banzer, Roman, Die Mundart des Fürstentums Liechtenstein : Sprachformengebrauch, Lautwandel und Lautvariation, in: Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein, Bd. 95 (1998), pp. 141–247.
- Banzer, Toni, Sprachwandel in Triesenberg : Phonologische und morphologische Veränderungen in der einzigen Walser-Mundart Liechtensteins, in: Jahrbuch des Historischen Vereins für das Fürstentum Liechtenstein, Bd. 94 (1997), pp. 1–99.
- Frick, Alexander, Die Mundarten von Liechtenstein / bearb. von Eugen Gabriel. Vaduz 1990.
- Gabriel, Eugen, Die Mundart von Liechtenstein, in: Das Fürstentum Liechtenstein - ein landeskundliches Portrait, hg. von Wolfgang Müller, Bülh/Bade 1981, pp. 175–216.
- Gassner, Arthur, Der Walserdialekt am Triesenberg : "Ziit & Umstend b'stimmen d'Menscha". 2. Aufl. Schaan 2009.
- Klausmann, Hubert, Kleiner Sprachatlas von Vorarlberg und Liechtenstein. Innsbruck, 2012.
- Schremser, Jürgen, Mundartliteratur Liechtenstein : Edwin Nutt. Vaduz 2012.
- Stricker, Hans, Sprachgeschichte des oberen Rheintals : mit besonderer Berücksichtigung der romanischen Epoche und ihrer Überreste, in: Werdenberger Jahrbuch 1992, Jg. 5 (1991), pp. 8–36.
- Vorarlberger Sprachatlas mit Einschluss des Fürstentums Liechtenstein, Westtirols und des Allgäus (VALTS), 5 ordners / herausg. von Eugen Gabriel, Bregenz 1985–2009.
- Vorarlbergisches Wörterbuch mit Einschluss des Fürstentums Liechtenstein, 2 delen / herausg. von der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, bearb. von Leo Jutz, Wien 1960–1965.
- Wohlwend, Anna, Grammatik der Liechtensteiner Mundarten : inkl. Einblicke in Variation und Wandel in den heutigen Dialekten. Masterarbeit Universität Bern 2022. Online raadpleegbaar via eliechtensteinensia.li

Speelse manier om de lichaamsdelen te leren (dialect van Vaduz)

Kuifje

De laatste jaren wordt er steeds vaker in het Liechtensteinse dialect gepubliceerd. Een van de meest opvallende publicaties is een Liechtensteinse editie van "Kuifje", de Belgische stripheld van striptekenaar Hergé, in het Liechtensteins Tim geheten met zijn beroemde hondje Struppi (Bobbie). "De scepter van Ottokar" wordt in het Liechtensteins "Am Ottokar sis Zäptr". Vertaler Mathias Ospelt had geen gemakkelijke taak bij de vertaling. Om aan alle dorpsdialekten recht te doen heeft hij de dialecten van alle elf gemeenten in het vorstendom gebruikt om de vertaling te maken. Voor de kenner zijn de verschillende dialecten natuurlijk te herkennen, maar voor de leek ontbreekt het aan een beoordelingsmaatstaf. Ospelt gebruikte de Unterlandse dialecten voor de woonplaats van Kuifje en de Oberlandse dialecten voor de in de strip voorkomende landen Syl-davië en Bordurië. Het Van Eck Verlag in Triesenberg gaf de strip in 2019 uit (verkrijgbaar o.a. via Amazon).

Jansen en Janssen spreken Unterlands!

